

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 34.

У НОВОМ САДУ 21. АВГУСТА 1886.

ГОД. II.

У о горама још се беле снези,
У долини цвета љубичица,
А под небом јасно се разлиже
Цвркутање долетелих тица.

Милијуни различних гласова
Трепћући се под небеса краде;
То у цвету весели се младост
О доласку плавооке Ладе.

Они с песмом њеном храму журе,
Радост сија са њихових лица,
Лахор витла њине косе бујне
Под венцима раних љубичица...

СВЕТКОВИНА ЛАДЕ.

Сам, наслоњен на камену хладном,
Што га сура маховина скрива,
Мирно слушам песме премалећу,
А душа ми тужну прошлост снива.

Залуд песме и мирисни венци,
И лепота младих свештеница,
Кад мој нигде не налази поглед
Мени драга и љубазна лица!

Њих је живот растурио давно,
У пределе мени непознате —
А најдраже смрт је пограбила,
Да се мени никада не врате...

Војислав.

НЕВИН СТРАДАО.

ЦРТИЦА ИЗ БОСАНСКОГ ЖИВОТА.

»Шта застајкујеш? Куда се све осврћеш?
Мислиш ваљда, да ћеш нам утећи?» — викали
су у највећој љутини заштије, који су водили
пред собом сељака једног.

Јадник ћути, мора да трпи. Иде даље. Опет
застане.

»Јеси ли чуо! корачај напријед! Шта за-
стајеш?» — и удари га заштија кундаком преко
леђа.

»Немој, лијени господине! Љубим ти и руке
и ноге! Имам једног сина код куће, не виђох
га, када пођох. Ето, још нијесмо далеко од
куће, би ли хтјели да се вратимо, да га видим.
Бог свети зна, хоћу ли се ја кући вратити!» —
сасвим ронским гласом говорио је јадни сељак
немилоствивим заштијама.

»Хајд, вуци се само напријед! — дерао се
заштија — какав син? Биће несретник као и
ти! Хоћеш да примаш енскију, да га сакриваш
у својој кући! Напријед само, напријед, да те

што прије затворимо, на тамо можеш чекати
осуду!»

Види јадник, да нема помоћи. Пође бржим
кораком и дођу тако у варош Б.....

Одмах га затворе у најгоре тамнице као
великог зликовца.

»Велики Боже и свети Никола, будите ми
у помоћи; ви видите, да невино страдам... Оп
је побјегао, њега нијесу могли ухватити. Еј,
Мирко, Мирко! нијеси ти од оних старих хај-
дука, који су бранили ришћанску вјеру, српско
име и златну слободу, него си насрнуо на мене
мирна човјека, да цијелу породицу и мене упро-
пастиш. Богомати, буди ми у помоћи! Велики
си ти, Боже!» — крстио се и клањао јадни
сељак.

Осврће се на све стране, нигдје свјетло-
сти, само кроз једну решетку што су нешто
мало долазили сунчани зраци.

»Јадап ти сам, да на правди Бога страдам!

У каквоу ме тамницу вргоше! Та овдје затварају највеће зликовце! Боже, на добро!... Шта сад ради моја домаћица Синђа а и моје јединче — оно лудо дијете! Та нема му још ни шест година! Безбели кукају и наричу! Ја шта ће, јер ово не слуги на добро!... Хајдука Мирка нашли код мене!... Ја сам пред судом крив!... и... само ти, Боже, знаш, да сам невин! — Иксан мора свашта да пати!« — премишљао је сам саморан у влажној тамници.

* * *

Ово је већ трећи дан, како Јово Томић слави своје крсно име, Михољ-дан.

Скупио је своје познанике и пријатеље.

Четири до пет дана ће пијанчити па ће се онда разићи.

Задужио се, али он то и не гледа; хоће да слави крсно име, а сутра како било!

Већ је трећи дан. Сви су пијани. Нико се не тријезни.

»А, браћо, шта мислите? — заплетало је језиком домаћин — ваш комшија Перо Милићевић сад већ спава у ланцима. Хоће он да је бољи газда од мене! Вала нећеш, па ма како било!«

»Је л' Бога ти, Јово, зашто си се ти оно с њиме свадио?«

»Знаш, да ти право кажем. Ми се с почетка нијесмо свађали, али ја га не могу да гледам. Одемо заједно у варош. Кад све пазаримо, ја се напијем ракије подоста, он неће ама баш ни капи да попије, него намах иде кући, лати се свога посла па ради.«

»Е, домаћине, точидер ракију!« — прекиде му говор један гост, који се у ћошету извалио.

»Ха, тако, видиш, да Бог да нам света Тројица била у помоћи!«

»Амин, Боже дај!« — и ракија се леза к'о вода.

»Ето, ја то не могу да гледам, — настави даље домаћин — што се не би с људима мало провеселио, па биће вакта и нарадићемо се сви! Јес', ал' све нешто мудрује!«

»Јес', јес', Јово, баш је тако, као што ти говориш«, — упаде му у ријеч један гост.

»Ево ове године — продужи домаћин — купио је од свога аге читлук, а знам, није га стекао својим радом. Данас се не да заслужити. Прошла су она времена! Ја сам говорио, да он то није стекао. Ајд, како му драго, некако смо петљали, говорили и пазили се све лани до светог Пантелије. Оно читлука, што је купио,

није све оградио. Остала једна њива без ограде, баш бијаше повисоко од тала, па ко мнијаше Перо, не треба је ни ограђивати. Ма, ну белаја. Моја се говеда навадила у ту његову њиву. Те године посијао баш кукурузе. Ја пусти говеда а они у зијан. Ама шта ћеш, брате, ја нијесам рад ничијој штети! Ама шта ћеш ти ајвану, сад га ишћерај, сад опет у кукурузима. Еле, једно вече, а нама нема мацуље. Тражили је и тражили, нема је. Надај се, е ће искрснути откле, баш, нема. Па сам на њега бацио око. Ама није у ђавола пропала! Нико други већ он! Смакну је, смакнула му се душа, к'о што ће му се сад и смаћи, ако Бог да! Онда сам се с њим поинадио, све је село грмило, и казао сам, да ћу му се кад тад осветити! Па ето дође вријеме.«

»Е, али ако он није крив, куд ће ти онда душа, куме Јово? Ко зна, шта је с твојом кравом било. Мени се чини да је Перо поштен човјек, не би он то урадио своме комшији.«

»Јес ја, поштен! Лисица је он, претвара се пред другијем. Ја, откле паре, да купује читлук? Ето данас се обистинило, јер ено код њега паћосмо ешкију.«

»Да, да, ешкију, ешкију« — промрља опет други гост.

»Срећа, што сам ја баш онда изашао напоље, кад му се ешкија кришом увукао у кућу. А, вала и то је добро било, што се и заштије овдје код мене десиле, па сам их одмах послао у његову кућу. Истина, ешкија је побјегао испред заштија, али свеједно! Знам вала, сигурно ће главом платити!« — као у неком гњеву изговорио је ово домаћин.

»Гости моји, у здрављу и рахатлуку још много година славили крсно име, светог Михоља!« — поздравиле домаћин.

»Амин да Бог да! — као из једног грла повикаше сви гости. Чаше се с ракијом испијају.

»Домаћице, донес-дер нам мало мезета!« — продере се на све грло домаћин.

Жена донесе.

»Пред суд ћемо бити позвани као испати, па шта ћемо тамо казати? Требало би сви да се сложимо, шта ћемо говорити, да нас не ухвате у лажи« — рече један пјани гост.

»Како домаћин каже, онако ћемо сви«, — повиче други гост.

»Ако ћете, вала, мене слушати — почне домаћин — а ми ћемо сви казати, да он већ одавно шурује са ешкијом, ама га никад нијесмо ухватили на дјелу а ето данас се обиспа-

тило; па заишту ли, па то ћемо се сви и заклетви!»

»Амин, нека буде тако!« — повикаше сви у глас.

»Неће више, лопов један, куповати читлука« — продере се у крају собе један гост.

»Само тако! Сложно сви, па макар га и мушкетали, шта нам је стало до њега; увијек је нешто мудријашнио, нека га, нек сад мудрује!« — као из једног грла грмило је по соби.

Јело се, пила се ракија и падаље; још један дан и гости се разиђу у договору, да сви једнако свједоче.

* * *

Перо Милићевић пред судом.

Штогод су га питали, на све је одговарао. Казао је: како је код њега одједанпут у кућу изненадно унишао ајдук Мирко. Сав је претрнуо, кад га је видио. Пушку је наперио на њега па искао, да му даде штогод јести, јер ето већ други дан, како ништа није окусио; ако би се пак когод макнуо из куће, да коме поткаже, намах ће их све поубијати и побјећи у гору, а овако ће на миру остати. Морао му је дати да једе. Из куће се није смио нико ни маћи, а и да је смио, не би могао ништа. Заптите су били на крсном имену у његова сусједа Јована Томића. Знао је, да су сви пијани; да оде тамо, могли би га истући, јер Јово је на њега љут већ више од године дана, а не зна ни за што ни кро' што, а они, који су били на части, сви би уз Јову. — А када га запиташе, да ли је још икада био код њега ајдук Мирко, одговорио је, да није, до ли сада први пут.

По закону мора бити најстрожије кажњен, јер је примио и наранио ешкију, а није то никоме пријавио, него је тајао.

Сад још шта свједоци кажу.

Ко је видио ешкију, кад је ушао?

Јован Томић, његов сусјед, и сви они, који су били код њега на крсној слави.

Позваше и њих.

Неколико дана трају испитивања.

Сви су једно те исто говорили, као што се и договорили на крсном имену. Како он с ајдуци већ одавно шурује, како је и он лопов, већ се покрива, и како је негдје загулио поваца, па је купио читлук и како се увијек њихова друштва клонио.

Позваше их, да положи заклетву.

Сви се закуну.

Суд се мора строго придржавати закона и, како су свједоци свједочили, онако судити. Закон је закон!

* * *

У суду је силан свијет.

Данас ће се изрећи осуда Перо Милићевићу, што је примио у кућу ајдука.

Звече ланци.

Сваки погледа на ту страну.

»Ево га воде!« — шапће свјетина међу собом.

Преблиједио, изнемогао, лице потавнило, очи као мртве, коса пешчешљана.

Сви упријеше очи у њега.

Сасвим је миран, али је забринут.

Прво се прочита, шта је он пред судом признао. Питају га, је ли тако?

»Јесте!« — сасвим тихо одговори Перо.

Затим се прочита, шта су и који су против њега свједочили и да су сви на то и заклетву положили.

Осуда се изрече:

»За три дана биће пушкаран!«

Сав преблиједи, чело му се намршти, усне му задрхћу, али ни речи није прословио.

»Куку мени!« — врисну му жена Синђа и паде онесвјешћена на под.

Њега одведу натраг у тавницу.

Њу изнесу напоље.

Дође себи.

* * *

Још неколико сати има живјети и онда...?

Врата се на тавници отворе.

»Перо!« — врисну му жена Синђа и изнемогла паде на земљу. За руку је водила нејака синчића Симу.

Он се тргне. Познаде жену.

»Жено!... — и ућута..... Не кукај! — настави мало послѣје, — немој да ми ово неколико часова још већма отешчаш!«

»Шта ћу ја јадна сама саморана — кроз плач, гушећи се у сузама, говорила је Синђа — да си бар крив, али невин к'о ово наше јединче, па мораш да страдаш!«

»Божија је воља вако наредила. Бог ће се бринути и за тебе. Због сирота сунце сјаје. Видиш ли — показујући руком на дијете — ово је још лудо, ништа не зна; пази ми на њега. Дијете кад одрасте, чуће каквом је смрћу, погинуо му отац, можда ће се хтјети светити.«

»Ако Бог да«, — рикну, као разјарена ла-
вица, жена му.

»Не, нипошто то, проклета била, ако будеш
то у њему неговала; него га поучавај, нека
буде миран к'о јање, без икакве мржње и освете,
нека са сваким у љубави живи; нека се не свети
Јови Томићу ни дјецџ му: ако сам ја невин,
њих ће Бог казнити. Ово ми је пошљедња жеља
и ако ми је не испуниш, не било ти просто од
мене!«

»Хоћу!... Хоћу!... све ћу тако радити,
тако ми свега на свијету!« — а сузе непре-
стано теку.

»Но, вријеме је већ да се растанете«, —
рече стражар, који је ту стајао.

Ижљуби дијете.

Сузе му пођоше.

»Збогом, мој добри Перо!« — вигала је
јадна жена и чупала косу.

Стражар је одвуче.

Перо покри лице рукама на се стане мо-
лити Богу. Очи му се свијетлиле од суза.

* * *

Свијет се све тура, не може да иде улицом.
Воде Перу Милићевића на губилиште.

Војници и напријед и натраг.

Он је сасвим миран. Нигуд не гледа, само
му се усне мичу. Моли се Богу.

Застадоше на једном брежуљку.

Свештеник му даје пошљедњу утјеху. Од-
ступи од њега.

Још се моли Богу. Одједанпут престаде, сав
преблиједи, сасвим је миран.

Подиге очи к небу.

Пуклоше пушке!

»Бог да га прости! — шапутао је народ
— сирома човјек!«

Из безазлених груди потече му невина крв.

Народ се разиђе а њега закопаше.

Једне ноћи, нико није ни знао, рођаци му
усадише крст, да обиљеже мјесто, гдје је пала
невина жртва.

* * *

Јово Томић сваки дан пије. Никада није
код куће.

Она мирноћа на лицу Перином; оно све-
тачко лице долазило му је увијек пред очи и
у дану и у ноћи. Савијест му није дала мира.

»Они су други људи свједочили у хатар мени.
Ја сам их све на то навео те су и они криво

свједочили. Згријешо сам!... Згријешо! —
и кидао је косу са себе — невину сам крв
пролио!... он је невин!... ха, ево га пре-
дамном стоји!... Перо!... опрости ми!« —
овакове су га мисли увијек гониле.

Ракију је пио, само да се опије, али никако
да се опије.

Од куће је увијек бјежао, само да не види
жалосну Синђу, која је ћутећи своју тугу под-
носила.

У пијанству, за три године, потроши Јово
сво своје имање. Напошљетку га је и жена
оставила, а он се повлачио од немила до не-
драга, и ако му је когод шта дао, тако је и јео.

* * *

Комеша се свијет по улицама вароши Б...

— Уватили су ајдука Мирка, — говоре људи
међу собом — ено га баш сад проведоше.

»Боже, теби хвала, кад га већ ухватише,
а бели је већ цијелој околини страх задао«. —
говориле су жене пред кућама.

На суду је све признао, штогод је учинио;
видио је да му већ ваља мријети.

»И није ми жао ничега — говорио је ајдук
Мирко — само једно, што ћу ево сада пред
судом казати: прије пет година ушао сам у
кућу сасвим поштена и мирна човјека, Петра
Милићевића. Сав је дрхтао, када ме је видио.
Наперио сам ништољ: дај ми да једем, јер ћу
те сада убити, викнуо сам на њега, и никоме
да ни ријечи ниси казао, јер ћеш онда заци-
јело изгубити главу. Јово Томић, његов сусјед,
мрзио је на њега и с тога је на суду криво
свједочио, а суд је, наравно, морао да врши
своје и Перо је био осуђен на смрт. Пет го-
дина је већ, откако је погубљен, али ми га је
увијек жао, јер је невин страдао! Шта ми је
тиштили на срцу, исказао сам а сад радите,
шта знате!«

Суд му изрече смртну осуду и њега погу-
бише једног дана.

* * *

Јована Томића одмах затворе. Ово двије
године, откако га је жена оставила, потуцао
се био свудан. Често је ноћивао на свакојаком
времену под ведрим небом; био је већ скоро
мртав. Не дочека осуде — умре у тавници.

Синђа је свога сина Симу однеговала по
жељи покојног јој мужа и био је ваљан дома-
ћин и у селу први човјек. **Ст. Калуђерчић.**

ЗАПИСИ.

Бори се с неправдом, у борби не клони,
Али правди свагда одмах се поклони.

Разум је капитал, умножит' га нећеш,
Ако ти не умеш њиме да окрећеш.

Несреће кад дођу да униште тебе,
Буди од њих већи па си спас'о себе.

Може облак бити и у ведрога дана,
Ал у добром срцу зло не нађе стана.

Срећа је к'о риба, с обале је пецај,
Ал свагда се и ти тога лова сећај;
Различних удица сретају те знаци,
Гдекоји леп мамац и теби се баци.
Чувај се човека и када те љуби,
Јер су ти најближи тад туђински зуби;
А на своје страсти и њихове сенке
Мотри непрестано ка' на дивље зверке.

Љ. П. Н.

ЦРТИЦЕ УГЉЕНОМ.

О Д Х Е Н Р И К А Ш Е Н К Ј Е В И Ч А.

С ПОЉСКОГ ПРЕВЕО РАЈКО.

(Наставак.)

ГЛАВА ДРУГА.

Друга лица и ружни снови.

Сахат доцније дошао Репа из шуме на дворским колима са дунђерином Лукашем. Репа је био узрастом као топола, чврст, као од стене одваљен. Дан на дан је одлазио у шуму, јер је господар целу шуму, на којој није било сервитута, продао Чивутима, па је почела сеча јела. Репа је ту доста зарађивао, јер је био јунак и на делу. Кад пљуне у шаке, зграби сикиру, измахне, уздахне па спусти, одмах јела задрхће а иверје лети на све божје стране. Кад се товари на кола, и ту је он први. Чивути, што су тумарали по шуми с мером у руци и разгледали јеле, као да траже вранија гњезда, дивили се његовој снази. Богати трговац Дришља из Ословица рећи ће му једном:

— Но, Репа, нек те ђаво носи, ево ти шест гроша на ракију . . . не, стани; ево ти пет гроша на ракију.

А Репа само ћути. Витла само сикиром да све грми, по кад-што тек од весеља закликће:

— Хоп! хоп!

Глас му се разлеже по шуми, па одјекне.

Опет ништа не чујеш, само ударце Репине сикире; кад и кад зашуми у јеловом грању, као обично у шуми.

Запевају ли дрвари, и ту је Репа први. Вредно је било чути, кад он поведе с дрварима песму, коју их је сам научио:

Шта то грми по шуми?

Буууу!

Затутњила шума сва.

Буууу!

То комарац с раста пао,

Буууу!

Поломио крстине; Буууу!
Мува рони сувице Буууу!
К'о без душе долети, Буууу!
Запиткује комарца, Буууу!
Треба ли му доктора. Буууу!
Ој не треба доктора, Буууу!
Апотеке још мање, Буууу!
Само ашов, мотику. Буууу!

И у крчми је он први; погин'о је за патоком, па чим се поднапије, одмах замеће кавгу. Један-пут је пробио дворском слузи Дамасу толику руну на глави, да се дворска кључарица Јосифова клепа, да му се могла душа видети. Један-пут опет, а било му тад једва седамнаест година, потукао се у крчми са ислуженим војницима. Господин Скорабјевски, који је још онда био судија, уведе га у канцеларију, припије му једну, две ли уз уши, ал само као бајаги, а за тим одмах подобривши се рећи ће му:

— Ђаво те твој знао, како си се усудио, да се ухватиш с њима у копитац, та било их је седморица?

— Није то чудо, милостиви господине! ноге им се умориле од хода, па чим кога дернем, а он љосне.

Господин Скорабјевски прикрио је целу ствар. Одавно је он Репу волео. Жене чак говориле једна другој на уво, да је Репа његов син: „Та видиш одмах, да насја трага има шљахтићку вантацију.“

Но то није била истина, ма да су Репину матер сви познавали, а оца нико. Репа је самохран седио као мужик у колеби и на три јутра земље, па тако

га је и ослобођење затекло. После је господарио на своме и како је био усталац, напредовао је како-тако. Оженио се, добио жену, да лепше не би ни са свећом нашао; све би добро било, да нема проклете ракије.

Али шта би му. Ако га ко посаветује, он се одмах осече:

„Ако пијем, за своје пијем, а вас се не тиче!“

Никог се у селу није бојао, само је пред јединим писарем знао морес. Чим још из далека спази зелену чапку, прчасти нос и козју брадину, како се путем крећу на високим ногама, одмах се маша чанке. И код Репе је писар знао за неку тугаливу ствар. Још у буни наложили Репи, да носи неке артије, и он је носио. А шта је он знао? Било му тада неких петнаест година и ишао још за свињама и гускама. Доцније је све мислио, да ће за те артије кад-тад одговарати; за то се и бојао писара. Такав је био Репа.

Кад се данас из шуме вратио, истрчала жена преда-њ јаучући и наричући.

— Ајо, сирото моја, неће те још дуго моје очи гледати; нећу ти дуго рубље прати, ни јело кувати. Отићеш ми, сирото, на крај света!

Репа се убезекнуо.

— Јеси ли ти, жено — вели — јела бунике, или те обаду убо?

— Нити сам јела бунике, нити ме обаду убо, већ био ту писар па каже, да те неће нико из војске извући... Ој отићеш на крај света!

Сад је тек поче он испитивати, шта је и како је, а она исприповеда све, само је ашиковање писарево затајала, јер се бојала, да Репа не каже писару што глупо или — Боже сахрани! — да не насрне њега, па би се још у веће зло увалио.

— Иди, лудо — рече најзад Репа — што плачеш? мене не могу у војску узети, јер сам прешао године, осим тога имам и колебу, имам грунт, имам тебе, лудо, а имам и тог малог пузавца.

Говорећи то, покаже на колевку, у којој се мали пузавца, т. ј. његов син од године дана, бацакао и врпштао, да ти уши заглуно.

Жена убриса кецељом очи на продужи:

— То све није ништа. А зар он не зна за оне артије, што си их носио од шуме до шуме?

Репа се почеша по глави.

— Да што, да зна.

Мало се замислио.

— Идем ја до њега. Можда није тако страшно.

— Иди, иди! — рече жена — ал понеси собом рубљу. Без рубље му не прилази.

Репа извади из сандука рубљу, па се упути до писара.

Писар је био момак, није имао своје куће, већ је становао у једној кући на језерцу, у тако званој „зиданој“. Ту је имао две собе са засебним пред-собљем.

У првој соби није било ништа, само мало сламе и пар камашни, а друга је била и салон и спаваћа соба. Ту је био кревет, који никад није ни био намештен, на кревету два јастука без навлаке, из којих је летило перје на све стране; уз кревет сто, на столу дивит, пера, протоколи, неколико свезака „Изабеле шпањолске“, издање господина Breslauer-a, две прљаве енглеске огрлице, кутија с помадом, папир за цигарете и најзад свећа у лименом чираку с црвеним стењком а око стењка у лоју тма божја мува.

Поред прозора висило велико огледало, а с противне стране био диван, по коме је растурена била кицошка тоалета господина писара: ти боже знај, каквих ту није било чакшира, прелука басновитих боја, огрлица, рукавица, лаковане ципеле па чак и цилиндар, кога господин писар метне на главу, кад случајно иде у окружно место Ословице.

Осим свега тога, сад је још на столици поред кревета било и свакидашње одело господина писара, а сам господин писар лежао у кревету и читао свеску „Изабеле шпањолске“ у издању господина Breslauer-a.

Положај његов, то јест не господина Breslauer-a, него господина писара, био је ужасан и то тако ужасан, да бих морао имати стил Виктора Ига, кад бих хтео да га опишем.

Прво и прво, у рани је осећао страховите болове. То читање Изабеле, које му је дојакно била права милина и најпријатнија забава, сад му је још повећавало не само болове, него и огорченост, која га је гризла после оног случаја са гаровом.

Снопала га нека ватруштина, те је једва могао да се сабере. Час по појављивала му се страшна привиђања. Баш је читао, како млади Серано улази у Ескуријал после славне победе над Карлистама. Млада Изабела дочекује га узрујана и бледа. Мусулин јој се живо таласа на грудима.

— Ђенерале, ти си рањен! — предусрета Серана уздрхталим гласом.

Ту се причинило несретном Золзикјевичу, да је он главом Серано.

— Јао! јао! рањен сам — понавља он изнемоглим гласом.

Опрости, краљице! О, кад би светла....

— Одмори се, ђенерале! Седи! седи! Причај ми своја јуначка дела.

— Причати могу, ал сести ни за живу главу — јекне Серано очајно. — Ајо!... Опрости, краљи-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

це! Тај проклети гаров!... хтедох рећи: Дон Ђозе... Ајео! ајео! ајео!

Ту му прави бол разагна привиђења. Серано се огледа; свећа плашти на столу и пршти, јер је баш горела једна мува у лоју; остале муве милиле по зидовима... До, зар није то Ескуријал? Није ту краљица Изабела? Једва господин Золзикјевич дође к себи; усправи се у кревету, покваси мараму у води, што је стајала под креветом и промене облоге.

После се окрене зиду, опет заспи, па му се почне на ново привиђати пола у сну, пола на јави; учини му се, да зацело путује с екстрапостом у Ескуријал.

— Мили Серано! драгане мој! само ћу да ти ране привијем — шауће краљица.

Серану се коса најезила. Осећа сву страхоту свога положаја. Не може да не послуша краљицу, а како ће опет да се пода тако интересантном привиђању? Леден га зној пробио, кад у један мах...

Напрасно нестаде краљице, врата се шкрупотом отворе а на њима се указа нико други, већ главом дон Ђозе, заклету душман Серанов.

— Шта хоћеш? Ко си? — виче Серано.

— Ја сам, Репа! — одговара потмуло дон Ђозе.

Золзикјевич се прене по други пут; Ескуријал се опет промену његовом собом, свећа гори, мува на стењку пуцара и прска плаветним капљицама; на вратих стоји Репа, а за њим... перо ми испада из руке: кроз полу отшкринута врата промолио гаров главу и њушку.

Неман упрла очи у господина Золзикјевича, па као да се смеши.

Хладан зној изби на лицу господина Золзикјевича а кроз главу му сину мисао: Репа је дошао, да те смрви а гаров ће с друге стране....

— Шта хоћете вас двоје? дрекне услахилено.

Репа приђе, метне на сто рубљу, па поче позивно:

— Велеможни господине! дошао сам због.... војачења.

— Напоље! напоље! напоље! дрекне Золзикјевич охрабривши се у један-пут.

Распаљен гњевом хтеде да кидише Репи, ал га карлистанска рана у тај мах тако грозно заболи, да је наново пао на јастук, јечећи притајено:

— Јео! јео! јео!

ГЛАВА ТРЕЋА.

Размишљања и „хеурека“.

Рана се загнојила.

Видим већ, како моје лепе читаље роне сузе за мојим јунаком, па да не би која још и у несвест пала, ево додајем, да мој јунак није умрљо од те

ране. Суђено му било, да још дуго живи. Иначе, да је умрљо, ја бих преломео перо и завршио приповетку а овако настављам даље.

Као што рекох, рана се загнојила, али она је, мимо очекивања, много користила глупиначком канцелару и то на врло прост начин: извукла му је из главе сокове, те је усљед тога почео да зрелије мисли, док се није најзад уверио, да је досад починио све саме глупости. Молим, да ме само саслушате: канцелар је имао, што по веле, зуб на Репину, и није ни чудо, јер је то била жена, какову ћеш бадава тражити у целом округу ословичком, морао је дакле по што по то да Репу скине с врата. Да Репу узму у војску, могао би канцелар подвикнути: „шалај душа, без контуша!“ Ал није то било лако подметнути Репу место кнежевог сина. Писар је сила: Золзикјевич је био сила међу писарима, само је то једино зло, што код војачења није он последња инстанција. Ту имаш посла са земаљском стражом, с војничком комисијом, с окружним начеоником, с начеоником страже, а све те личности не би биле ни најмање заинтересоване, да место Бурака уврсте Репу у војску. Да га метнемо у листу? Ал шта онда? — Запиткивао се наш симпатични јунак. Листе се одостверавају, морају се приложити матрикуле а не мож' ни Репи запушити уста, па нек ухвате, добићу укор, могу ме још и из службе отпустити, па где си био нигди, шта си радио ништа“.

Највећи су људи у страсним тренутима починили којекакве глупости, али баш у том се огледа њихова величина, што су то за времена увидели.

Золзикјевич је пребацивао самом себи три глупости:

1. Отишао је Репиној, па је напастовао код сецала.
2. Обећао је Бураку, да ће Репу записати у војничку листу.
3. Заплашио је Репину и мужа јој војачењем.

О узвишени тренуту, у коме прави великан сам себи каже: ала сам магарац! ти си у овај походио и Глупинце, долетио си као на крилих из онога краја, где се узвишено наслања на узвишено, јер је Золзикјевич рекао одлучно сам себи: ала сам магарац! Но како ће да се сад окане свога плана, кад га је пошкрпио већ својом рођеном крвљу... (у ватри је говорио: крвљу срца свога), како ће да се окане свога плана, кад га је освештао новим црним чакширама, за које још није Срулу ни платио, а није их ваљада ни двапут обукао.

Никад ни до века!

Напротив баш сад, кад је његовим намерама са Репином придошла и жеђ за осветом, коју је гајио према обојима и према гарову скупа с њима, баш

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

сад се заклињао Золзикијевич свим на свету, да би био ниго и ништа, кад се не би Репи попео на душу.

Мислио је дакле о томе мисли свакојаке први дан, мењајући облоге; мислио је други дан, мењајући облоге; мислио је трећи дан, мењајући облоге; па шта је смислио? Баш ништа.

Четврти дан донесе му папдур из Ословичке апотеке дијахилон; Золзикијевић намаже на крницу, привије и — да чудне снаге, што је има тај мелем! скоро у исти мах ускликне: „изнашао сам!“ Тако је и било.

(Наставиће се.)

ДЕВЕТИ ДАН.

ПУТНИЧКА УСПОМЕНА.

(Наставак.)

овоме сукобу прободје Станко Деана мачем у прси, а Деан гледајући се низ прси:

Лијепа дара Црпојевића!...
Ах, да је турски, ил' од Млечића,
Ка на сан рана радост би била,
Она... ми... слава и дика мила!...

(спушта се на кољена)

А сад ме боли, ах боли тешко!...
Крв ми окаља племе витешко!...

Али се охрабрује па кнезу Перуну говори, да дозове Станка, и Перун га доводи; а Деан, ком су рану увезали, дочим га један држи, хоће да пошљедњи свој час, да свој живот посвети Црпој Гори; хоће да пошљедњи покушај учини, да Станка одврати с пута издајства, невјерујући још, да нема лијека, уздајући се, да ће се покајати, овако га самртан апострофира:

Војвода Станко, пружи ми руку!
С вељим весељем замјени муку
Твојега дома вјернога слуге....
Спаси га, спаси од веље туге!...
Мој бол тјелесни ништав је, мали.
При оном, што ми на душу свали
С одлуком твојом, ић' у султана —
То ми је теже од свијех рана!...
Немој, војвода, кумим те славом
Твојега дома, Марином храном!...
За име немој свијех светаца,
Муке ти, немој, Црногораца!...
Ах немој... немој... крвави крво!
На твоје српско огњиште прво
Неизгладима остаће љага,
Наша ће мала малаксат снага!...
Војвода Станко, пружи ми руку!...
Макни ми, чоче, ту с душе муку!...

(Станко у великој борби.)

Ах, благо мени! мој се књаз бори,
Благо ће бити свој Црпој Гори!

Пружи ми руку, ах мили кнеже!
Нешто ме мало још к земљи веже...

(затиска рану дланом.)

Ах, крви, крви! што хиташ тако?
Још није ништа изрека Станко!
Ах, крви, крви! ах крви пушта!
Некаква магла хвата ме густа!...
Војвода Станко, хоћеш к султану?
Кажи ми, јадан, кажи ми, да-цу!
Будеш ли с Ивом и дома оста',
Моја ти, књаже, крв била проста!...
Прођи се, синко, остави бруку!
У име тога љубим ти руку!

(љуби га у руку.)

Умријех... реци...

И Станко дуго премишља па одговара:

Ја ћу к султану!

А Деану се једна суза низ образ скотрљала па је издахнуо. Овај приказ је тако вјештачки изведен у тако згодном тренутку, да би довољна била његова љепота и његов ефект, да открије дар пјесников. Деан је такав психолошки природан карактер, да нас све до пошљедњег његовог часа надахњује његовијем општећајима па се ш њим заједно још уздамо, да ће га Станко обеселити. Деаново опроштење, што нуди Станку, ако се поврати оцу Иву, гањује нас у толико јаче, у колико је сасвијем природно узор-Црногорцу, — у колико је црногорство синтеза таквијех пожртвовања и самопрегоревања појединаца, који су Црну Гору од Иванбеговог доба до нашијех дана сачували сасвим по оном прорицању Деановом. У Деану је оличено право и стварно црногорство, које је у Деану добило свој бесмртни споменик.

Послије овога приказа, послије целивања мртвога Деана, па ком се присутни заклињу на позив старога Перуна:

Ко Црногорству не био вјеран,
Богом и људма свуд био ћеран! Амин...

Ком камен ови није свет,
Да буде срамотан, проклет!... Амин!
послије једне тужне записевке, која се разли-
јеже из пратње Деанове, која га носи са по-
зорнице, Станко остаје сам на размишља!

Сад мени овђе стојања није!...

Овђе ми свашта сада пријети:
Иво и људи и земља иста,
Највише савјест моја нечиста...
— Па нек затече, па нек ме смрви,
Врх Деанове још топле крви,
На траг сирови мога злочина
Нек Иво казни несретног сина!
Ал' Турци!... круна!... краљевске власти—
То ми не може са ума пасти!

(перти се.)

Одби се мене, проклети враже!
Прстом се сваки издајник каже!
У Турке пећу, па како буде,
Нека ме наши судови суде;

Деан му је опростио, а оцу ће све исповијети,
покајаће се, и отац ће му опростити... и ми
се онако потрешени иза смрти Деанове почи-
њемо стишавати. Али у истом монологу долази
на мисао, шта га чека иза опрштења.

Дворит ми вазда треба некога —
То пећу, пећу, живог ми Бога!
Хришћанство ц'јело нека ме куне!
И то је лакше, но бит без круне!
Па за то ноћас бјежаћу Бару,
Отолен под скут Мурату цару!...

Ко зна? ми смо виђели, да се Станко колеба
између крста и корана — ко зна, да љубав Да-
ничина још не претегне. Да видимо.

Даница је дошла к себи. Марта јој каже,
ће је. Даница под шатором познаје ствари Стап-
кове, па весела пјева химну животу под шато-
ром. Марта је тужна, а Даница је пита, ће је
Станко, зашто је тужна. Марта јој све каже,
што је било. Даница јој ништа не вјерује, него
мисли, да је Марта поманитала, а Марта бјежи,
да је ту Станко не затече.

Станко издајник! и он к султану!
Те мисли коме да на ум пану?
Он! он Деана да је убио?!
Он дому своме крила сломио?!
То није, није, нит може бити,
То се ни у сан не даје снити!...

Станко долази па грли и целива Даницу, која
му говори, да шједе па да прича, али још да је
целива.

Што причат! Свака тамо је була
За твоју, мила, љепоту чула!
Једрена, Турци и наше саме
И султан исти за те пита ме.
Па кад му казах за љубав нашу,
Он даде налог на првог пану
Да мене пусти мом завичају,
Па ево ту сам, мој мили рају!

Ево из далека почиње мрежу бацати. Али
ће Даница у брзо запитат га, јели истина, што
јој је Марта нешто чудновато досада причала.
Станко јој каже све али не своје издајство.
Убио је Деана па ваља да бјежи преко грани-
це. Даница му не да проговорити.

Ко? несретнице! преко границе?
Ти? зар из Зете! искрај Данице?...

Не да му. Него да иде у Жабљак, д'ако му се
отац смилује, па што буде...

Љепше је много за име твоје,
А знаш лијепо мени како је!

Станко јој је овђе већ морао открити, зашто
неће, не може у Жабљак.

Него ћу бјежат, чим се намрачи:
Под небо ј' шупље, а мрак је свачи...
Ти ћеш бит зубља мојега мрака,
Пратиш ли мене, твога јунака!

Даница убијена пита га, а куд би бјежао;
он јој каже, а она му не да никада у Турску;
он јој одговара, да неће ни у Латинску. Ни она
му не би то рекла, него га задржава у својој
земљи. Станко јој одговара, да он ради не бје-
жи, јер му отац и мајка не даду, да буде не-
гова. А Даница:

Ако си ћетић, нас раздвојити
Ништа не може! неброј пећина...
Најпосл'је Иво неће свог сина!

Станко.

Турска држава је јединствена,
ће можеш бити ти моја жена;
Свак ће нас дивно дочека' тамо,
Балканском трону сад похитајмо!
Уз цара ја ћу цар други бити,
Рад Балкана се и потурчити.
Грехота није, вјеруј, Данице,
Балканска, реци, је ли, царице?

Даница.

Немој! остави! ни једну више!...
Врлине племства зар т' оставише?

Па ти ме љубиш, кад тако збориш?

У Турску мене ти да одводиш,
У Турску откуд сва зла истичу,
Турцима, који браћу ми смичу?
Ја к њима нећу, остаћу тун,
А теби на час балканска круна!

Станко је опет позивље и нуди јој круну.

Даница.

Јуначка круна наша се смрви
Онамо знаш ли? Вал један крви

Уз наш крш ваља ту сјајну круну!
Знамења друга, звијезду, луну
На српско небо јаничар приши,
Кад народ српски слободе лиши...
*Не ваља круна из туђе руке,
Ко би је мога носит од бруке?!
Ону ти на мач из крви вала
Издади, што је с Лазара пала!
Српске слободе изведи дјело,
На чело тад је носи ти смјело...*

(Наставиће се.)

MEMINISSE IUVAT.

Некако на два или три дана пре почетка школске године 1856-7. био сам са једним другом својим на карловачкој паробродској агенцији, да видимо, да ли ће доћи на лађи који друг наш. Сад се већ не опомињем, да ли ког друга том приликом дочекасмо, али се као данас сећам, како су из лађе изишла два млада човека, један повисок, сув и с наочарима, а други онизак и врло жив. Упуте се обојица управо к другу мом и к мени, па нас питају, да ли смо може бити ђаци карловачке гимназије. Кад им одговоримо да јесмо, рекну нам, да су они новоизабрани професори карловачке гимназије, и замоле нас, да их одведемо до гимназије. Одзовемо се молби њиховој са највећом готовошћу и пођемо заједно с њима у варош. Идући у непрекидном разговору доњим сокаком опазимо на вратих неке крчме близу куће адвоката Стеве Ристића једног друга свог из старијег разреда, па га запитамо: „Шта радиш, Лука?“ „Ево се уписујем у гимназију“ добијемо одговор. Може се мислити, како смо се ја и друг мој осећали, добивши овакав одговор од Луке, јер знађасмо, какво ће нам питање ставити млади професори после таког одговора. „То је дакле карловачка гимназија?“ рекоше у један мах обојица. „Није, господо, ово гимназија“, одговоримо ми; „ово се само нашалио један друг наш из седмог разреда, који не може да живи без шале! Насмену се оба млада професора, кад чуше ове речи наше. После овог интермеца наставимо пут и за неколико минута дођемо у гимназијску канцеларију, где затечемо директора Јову, с којим млади професори остану.

И да не кажем, ко су то били ова два млада професора, опет знам, да ће мало кога, особито од карловачких ђака, бити, који неће погодити, да су то били честити Словенци *Лука Зима* и *Јосиф Жирек*, са чијим је доласком у Карловце настао знатан обрт на боље у гимназији карловачкој.

Да напоменем само, како смо пре Зиме учили

грчки језик. У трећем разреду беше нам овај предмет предавао Сава И. Доброплодни, родом Бугарин, по Кинеру, кога због незнања језика немачког није разумевао; а са грчког оваким српским језиком нама се преводило: „О отче, шта сам страдао од прокљатаго странаго, који опивши ме, ослепивши ме, усудивши се.“ Поред оваког предавања може се знати, какав смо успех могли чинити у језику грчком. Предмета тежег и немилијег није било. Вредно је да напоменем овде нешто, што се десило на једном грчком часу год. 1856. у шестом разреду. Прозове Доброплодни једног ђака овог разреда, да преводи Омирову Илијаду, али да изиђе из скамије па да дође к професорском столу. „Идите ви с богом, каквом столу ја да долазим? Та грчки је страшно и у скамији“, рекне прозвани ученик. Концем првог течаја год. 1856. остави Доброплодни карловачку гимназију, те нам је П. течаја те године у 4. разреду грчки предавао покојни Горјановић, врсни парох иришки. Он нам је додуше био нешто бољи професор од Доброплодног, али и његово предавање беше далеко од озбиљне и праве гимназијске наставе.

После ове двојице преузме Зима да предаје грчки језик. Заведо одмах граматику свога професора Курција, и уз то Ерасмов начин читања. Нама си не. Бог и душа, ја мислим, да нећу претерати, ако речем, да је оно, што смо у 5. разреду одмах на првом часу Зиминим из грчког језика научили, више вредило, него што пре њега за две године бесмо научили. Голика је била разлика између Зиминог предавања грчког језика и предавања његових претходника.

Проведавши пуних 20 година озбиљнога и неморнога рада у карловачкој гимназији обрати се Зима под патријархом Ивачковићем на патронат гимназијски, да му се обезбеди пензија. Када патронат ову молбу његову не хтедне или не могне да испуни, он се захвали на професури карловачкој те оде у троједну краљевину, где и данас служи, и то

у гимназији varaždinskoј. У програму карловачке гимназије, а за годину 1877. може се у рубрици: високе наредбе, палози и важнији дописи примљени од 1. јулија 1876. до последњег јунија 1877. по новом, читати: „Бр. 181. В. патронат разрешава 12. окт. 1876. М. бр. 405. проф. Л. Зиму од даље службе изричући му особито признање због 20-годишњег корисног рада и примерног владања његовог.“ Између многобројних и сваковрсних удара, који су спалазили карловачку гимназију за сто година њеног живота, тешко да је икад иједан био тако осетан, као удар, што га је она пре десет година претрпела Зиминим одласком. Патронат не испуни молбу Зимину, пошто дабогме ни не помишљаше, да благотворни рад Зимин у гимназији карловачкој не би био преплаћен ни толиком наградом, колики је цео приход од спахилука даљског. И за чудо. Какви смо год у Карловцих, онаки смо исти и у Београду. Даничића, понос Велике Школе и књижевности српске, пустисмо год. 1865. тако олако, да оде из Београда у Загреб, као што се какав писарчић отпусти из какве канцеларије.

Па не само живом речју, него и најозбиљнијим радом књижевним Зима омладину српску и хрватску у науци упућиваше и упућује.

Као карловачки професор написао је он, колико је мени познато, 1. Сравненије Омирових епопеја са српским народним пјесмама (програм карл. гимназије за год. 1859.); 2. Два одломка из српске синтаксе (програм карл. гимн. за год. 1864.); 3. Метрика српских народних песама упоређена с примерима из других словенских народних песама (прогр. за г. 1874.); 4. Метрика српских народних песама (скраћен свршетак расправе у лањском програму започете) (програм за год. 1875.).

Из његове расправе: *Сравненије Омирових епопеја са српским народним пјесмама* да наведемо почетак, који ће најбоље потврдити, с каквим је одушевљењем Зима српске младиће настављао. Овај почетак гласи: „Благо теби, Србијо, што ти роди мужа, који покуни народне рапсодије, те их предаде свјету и сачува потомцима. Ето браћо, млади Србљи! ту вам је ваша Илијада и Одисеја, из ових учите сладак језик матерински, како су га учили Јелини из Омирових пјесама, па ће родити мајка и вама Продота, који ће угостити гостољубно у својој кући Виле умјетнице, па ће му поклонити свака књигу; и њему ће заплакати млади Тукидид усхићен и пун жеље, да надвиси оца повјеснице; па ће сљедити Атијска пчела Ксенофонт, што му је језик од меда слађи. Ти, који си Србин, па читаш у књигама, како је пјевао стари слијенац Омир своје неумрле пјесме уз лиру пред мноштвом, кад су се скупљали код

светковина, сетићеш се, да си видио тако исто српске слијепце уз гусле пјевати дјела српских јунака код исто таквих прилика. И Омир код древних Грка није био једини слијепи пјевац; него је вјеројатно, да су били за његова доба народни пјевци почесто слијепци.“

Од Зиме као varaždinskог професора имамо ове важне књижевне публикације: 1. Naert naše metrike narodne obzirom na stihove drugih naroda a osobito Slavenâ (Rad, knjiga 48 i 49, Zagreb 1879.); 2. Naši primjeri pogodbenih izrekah s grčkimi i latinskimi uporedo stavljeni (Izvješće kralj. velike gimnazije u Varaždinu koncem školske godine 1878/9.); 3. Njeko-liko primjetabah na sintaksu u slovnici grčkoga jezika od dra G. Curtiusa. Preveo Fr. Petračić (po 13. njem. izdanju.) (Izvješće kralj. velike gimnazije u Varaždinu koncem školske godine 1882 3.); 4. Figure u našem narodnom pjesničtvu s njihovom teorijom, na sviet izdala jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, u Zagrebu 1880.

Уз ове публикације ваља још и то узети на ум, да је Зима много допринео к усавршењу латинске граматике, која се употребљава у хрватским гимназијама. Писац граматике ове, проф. Павец, са захвалношћу то у предговору напомиње.

Да напишем ове врсте у част своје негдашњем професору, побудило ме је то, што се концем ове школске године њему навршило 30 година професорске службе, и што би сада било право и по закону и по правди, да се одмара од тридесетгодишњег неуморног рада. Али Зимин, који је одслужио тих 30 година, и који би по својим ванредним способностима био на част универзитету оном, на којем би служио, 20 година карловачке професорске службе нису у троједници урачунате у 20 година, већ су сведене на много мањи број, на 7, словом *седм* година. И тако скромни и заслужни Зима те је уде среће, да данас место 30 има само 17 година професорске службе, да има дакле мање година службе него они, који су били ђаци његови од год. 1856. па све до 1868. у карловачкој гимназији, а сада су професори.

За то, што је изгубио тринаест година службе, што је дакле изгубио готово онолико година (*quindecim annos*), које Тацит у своје Агриколи назива *grande mortalis aevi spatium*, нека му буде колика толика накнада и ово признање његовог поштеног, озбиљног и корисног рада на пољу просвете српског и хрватског народа — ово признање, које је не само моје, већ, уверен сам, и свију других, којима је он професор био.

У Новом Саду 15. авг. 1886.

Др. Јов. Турман.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

КЊИЖЕВНОСТ.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

ШЕСТ ПРИПОВЕДАКА Л. К. ЛАЗАРЕВИЋА. — Београд. Штампано у кр.-срп. државној штампарији 1886. — Цена 1.50 дин. (или 75 новч.). Стр. 215, 8°.

Радујте се сви, који сте икада замочили перо, да напишете какву приповетку, роман или слику и прилику из српског живота! Капе доле ви, који у гњилом нераду замерате, како нам је књижевност траљав! Поклоните се сви, који у страначком трвењу презорно гледате многога, који није написао ни једног уводног чланка у политичном ком листу! Позор сви, који с пером у руци блудите по мраку, па тражите можда узора или мислите да сте сами себи то!

Ево вам га!

И то није превод с не знам ког светског језика! И то није плагијат не знам ког туђег ђенија! То је Србин! Ту је све српско!

У нас је већ ушло у моду, па се пишу скоро само из народног, сеоског живота приповетке. Али су многе приповетке од отих толико српске, као кад би Шваба задувао у гајде трајлала; још понајчешће таке, као да је приповедачима стало до тога, да хоће да *оптуже* некому свој народ. Нећу, боже ме сачувај, нећу да поричем и тима љубав према народу; али они збиља, а на сваки начин и нехотице, износе свој народ као неког кривца на оптуженичку клуну, према којој замислимо себи као судије некакве „културтрегере“.

Ни дај боже, да би когод могао одобрити, да се народ ваљда мази и да му човек ласка; но не треба га ни пред другим понижавати. Књига, па по превасходству баш књига о његову животу, треба да буде *васпитаља* народу. А мажење и понижавање промашају и најплеменитији смер.

Ко пише о народу и за народ, нека га у тому *љубав* руководи; али искрена и строга љубав. Па, ја и опет кажем: Врлине су његове много веће, него што се многому и од нас чине поред свију мана и опачина. Посрнуо је, него није пао. Да не падне, спашће га љубав онака, каква је између родитеља и деце.

Што овим приповеткама даје особиту чар, то је баш љубав, којом су задахнуте према народу. Али она није ни мало засенила, што је не достојно.

Као што је дете права крв и месо својих родитеља, као што је огледало веран приказивач лика огледачава, као што је (чему нас учи наша вера)

човек саздан по облику и по подобју творца бога, па задахнут и искром бесамртног духа његова, — тако су ове приче чеда српског народа. Као што би тело човечје остало пука маса од блата, да није богом задахнуто искром његова божанства, — тако је збиља у приповеци без појезије мртво слово. Али у овима се приповеткама слила збиља с појезијом, па створише, ако смем рећи, идеалну истину.

Да, ту није само крв и месо с нужним костима, ту није само лик, форма, — ту је и *душа*. Па тај Митар, та Мара, и Младен, и Живко, па Анока, па Благоје, и сви ти, што у њима долазе, нису лутке, да се по наруџбини на гајтану мичу а без свести; не говоре као папагаји, што приповедач само хоће; не певају, као тек да их навдио на „веркл“, — то су, богме, живи створови у пуној снази живота, достојни да живе.

Први задатак и јесте вештаков и уметников, да *ту* страну човечију изнесе, али да је изнесе *исти-што*; форму пак у толико, у колико је она љуска језгре. То је ваљда једини „параграф“ из целог приповедачкога „корпуса“, за који се мора везати и најслободнији ђеније. Све остало створиће он сам себи. *Душе* мора имати и песнички створ, и кип од хладног камена или туча, као и слика или глумчева игра и свирачева свирка и певачева песма. Тешко вештаку, кад би се пресуђивао његов створ по неким „вечитим“ правилима, створенима не знам откуда! *Прави* вештак сам ствара. Ни сама природа није непогрешива, па и у својој погрешивости ствара величанствене појаве. И свему има узрока. И узрок има свој праузрок. И тај праузрок — то „јест нешто, што нас напред креће.“

Ал то је друго што. У томе смо сви деца, што волимо, да знамо *зашто*. Но то *зашто* не оправдава се не знам правилима, него оним, што је „душевно“ у тога створа, а чим га је вештак задахнуо. Наравно, захтева се од вештака, да има у себи појезије чисте и непомућене и да исто тако скроз и скроз познаје збиљу.

Таки вештачки створ не оставља читаоца или гледаоца хладна, па да му је, „што даље од очију, даље и од срца“, него му остаје дуго, — догод је жив, милим споменом (не, богме, споменом, што нам га осећање на детињство изазива пред очи, да нас врати у *прошлост*, него таквим), који је сазрео у нашој души после све чешћег и озбиљнијег промишљања до потицања, да нас води у *будућност*, па челичи снагу, одушевљава вољу, а, дакако, греје у

нама трајну и искрену љубав за племенито и гаји праведну мржњу према нискому.

Када се у све то, у то „опште човечанско“, слије и оно, што је којему народу самосвојно, (али слије тако, да не разазнајеш стихију од стихије), — како је мило члану тога народа, кад чита или гледа или слуша, па по томе види, да је и он са својим народом члан и те велике људске породице, члан човечанства, на које има да се угледа! Он сам онда све, што је ту најлепше, придева као особине својему народу. И то му се не може за зло примити, кад се узме у обзир, како то добротворно утиче на његов рад за народ, на његово *одушевљење* према раду и народу. За малене народе има то још и ту добру страну, што га соколи, да не клоне.

У том правцу треба, мислим, да делује вештина, уметност и појезија.

Ако ово шест приповедака и нису већ *једно уопште* тако вештачко дело, оно су мозајици, којима ће приповедач, као *овај* што је, умети придодати још, колико буде требало, да га створи.

Па ко је досада, по књижевним појавама нашим у новије време сумњао, е није књижевност наша врсна, да нешто ваљано покаже, — ево, нека чита то шест приповедака, па ће се осетити, као да је у пустињи жедан наишао на зелену оазу са бистрим врелом свеже воде.

Ако је каква лепотица Српкиња навикла, да чита туђе романе, у којима блешти свила и кадива, заноси је парфим и салонски мирис, па се боји, да ће у несвест пасти, ако чита какву приповетку, у којој заудару кожушина и опанак српског сељака, — ево нека чита то шест приповедака, па ће осетити у њима меки мирис скромне мајкине душице, што по ливадама расте, осетиће здрави мирис босиљка и другога лепог простог пољског и горског цвећа; па што их чешће и пажљивије буде читала, осетиће, како ће јој и самој замирисати недра душом девојачком, што је Српкињу девојку толико векова чувало, да не склизне, подмладиће се љубављу према свому народу, заволеће га и у гуњцу и у опанку, и у ћурдији и златној тканици.

Ево, отворите први лист.

1) „*Први пут с оцем на јутрење*.“ Гадна страст карташка заблуделог оца и куће домаћина хоће да разори читаву породицу; већ меће на чело ништољ, да сам себи пројури таче кроз главу. А спасава га — Ко? Жена његова, мати деце његове. Чим? Љубављу. И отац — наново рођен, озарен, прекрштен том љубављу — буди синчиња свога, да иде с њиме на јутрење — први пут. После толико суза, после толико слика гадне страсти, после толико прохарчених ноћи и гажене среће породичне, — како

нам дивно освиће то јутро, како мило брује звона са цркве, што зову на јутрење! Осећамо већ и онај дивни мирис тамјана у цркви. Славимо и радујемо се васкрсној срећи. Величамо брачну љубав! *Љубав је основ брачној срећи.*

2) Па „*Школска икона*“!

Икона је то српског просветитеља и првоучитеља, св. Саве, заштитника најбитнијег услова за опстанак и развитак народни, заштитника просвете. С том иконом на грудима умире стари свештеник, па народу свом оставља све, што има, да дигну *нову школу*, а јединици ћерци на самрти даје једини науку: „*Служи овоме!*“ Т. ј.: служи св. Сави. У њој види стари свештеник, који вели за себе: „Ја изгубих душу, што нијесам учио школа“, у *просвети* види он најтврђи бедем противу оних занесењака, који засењеним очима туђинског сјаја и јада, а не познајући нашег народа, виде спас и њему само у начелима, која се ни по нарави ни по приликама народа српског не дају у њему накалати; у њој види најбољи мелем народним ранама. *Просвета у народном духу са народним особинама* спасће српски народ; — то је мисао изречена у овој приповеци. Колики науку лежи у томе за све оне, који су зинули на сва уста, да само западњачка просвета са својим настрањим идејама може бити спас по нас, и за оне, који опет у сва звона хвале, како је у нас све добро и како мора тако да буде!

3) Трећа је: „*У добри час хајдучи*“.

И опет у добри час дивна замисао. Песник је красну згодицу употребио, да покаже „Србијашцу“, како је и „Шваба“ Србенда и његов брат. *Србин је јунак и Србину брат, па ма откуд био.*

4) Четврта је по реду: „*На бунару*“.

Јаку српску задругу хоће да разори мезимица јединица, која се тек довела у кућу. Како је ту описан стари патријархални живот српски, какво ли је ту међусобно поштовање и зазор према старијему, то се не да друкче представити, већ да испишем овде целу причу.

5) А у петој („*Вертер*“) песник опет пружа прет на туђинско васпитање, што само као болест каква прети, да разори народне нам карактере. Поглавито се околио на немачки романтицизам. Колико ми баш патимо од немачке „културе“, ето се можемо на сваком кораку уверити. Као нека метљика или слана попала нас од горе до доле. Њој насупрот истакао је здраве особине свог народа и здраве умне производе наше културе; па, да ипак ко не помисли, да хоће некакав „кинески зид“ око нас да подигне противу свега, што је туђе, одаје заслужено поштовање и према туђинском, које заслужује, да се уважи.

6) Завршио је шестом: „*Све ће то народ излагати*“.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB

О тој нећу ништа да кажем. Не уем! Просто — не уем! Да кажем, мисао је величанствена, израда је класична!? Ух, како то све празно звечи! Али не мислите, да хоћу тим да кажем, како је ваљда та последња и најлепша. Не! Та, што је већ неко рекао, свака је најлепша!

Свака те потиче, одушевљава за твој народ. Па свака решава по читаво друштвено питање, а „српека мисао“ лебди ту као свети дух над народом својим.

Песник не јури по нашем друштвеном животу као на прилику какав господар кроз некакав красан али занемарен врт, па само указује претом, како то и то не ваља, него је као ваљан баштован понео собом и оруђе, чим скрњује, где види, шта не ваља. Песник не пита само, него, као што рекох, и решава питања. Он је лечник, који не одључује болесника из друштва живих и здравих, да се на њему само учи, него га и лечи, а лечи га баш народним лековима.

А какав је језик ту?

Сељачки, народни. Кад сељак говори, ту нема ни једне речи, да познаш, да то пише човек књижеван и учеван, који цео свој век проводи с књигом и науком. А где опет он као приповедач треба да слика, да описује, ту је језик достојан човека књижевна и учевна, ал опет да га, изузев неколико речи, и прост разумети може. И то је одлична особина Лазаревићева. Каква разлика и у томе између њега и многих наших приповедача, у којих проста цура изјављује љубав, као да је прочитала скроз Дима-а, у које га прост сељак тако курише, канда је у „танцишулу“ учио; док се напротив неки ачи и дедаци и тамо, где као приповедач достојанствено треба да покаже сам своју интелигенцију . . .

Једно само зажелити ваљда смемо

Да што пре . . .

Ал надајмо се!

Н. Адамов.

Ж И С Т А К.

ПИСМА ВУКА СТЕФ. КАРАЦИЋА ЛУКИЈАНУ МУШИЦКОМ.

ИЗНОСИ НА ЈАВНОСТ МИЛИВОЈЕ К. БРАНКОВИЋ.

IX.

У Бечу 6-га Марта 1817.

Пречестниѣиши Господине,

мени любезниѣиши и високопочитаемый!

Ја би вам' одавно одговорио на два писма ваша, али самъ еднако чекао, да јошт' што пишете, као што сте обрицали. Садъ ево и треће писмо ваше прими, и већ треба да вам' отпишемъ. Не знамъ, или ћу редомъ или по важности.

Гдинъ е Рагићъ отишао одавно у Рагузу, по вы кадъ ми пошлѣте писмо на њѣга, ја ћу му га послати преко Драге Теодоровића изъ Триеста, а он ће га моћи и оданде послати Чернишефу. Само гледајте штогодъ добро и лепо те напишите; ја би волѣо, да се вы помогнете, него ја: зашто би ја могао поредъ васъ преживѣти, а вы се поред мене ништа не би могли помоћи. За оде се не брините, мы ћемо ихъ добро коригирати, а може бити да ћемо ихъ и вама послати да ихъ коригирате; може бити ни до 1/2 године неће се печатати. Богъ зна какове Оде јошт' онај очекуе; да се читав монументъ у едно напечата. Вы ћете добити одъ целог монумента еданъ екземпляръ на даръ а нама ћемо два наручити. Вы мене најпріе обједисте за Лазареву диплому, пакъ садъ опетъ и за списакъ Намастыра! Ниесамъ, троиства ми, ја то ни едно одню, него сте вы то негдѣ забацили (ако ниесте коме

другом' дали) па не можете да пађете. И мени бы жао было, да бы се изгубио списакъ Намастыра: Ја морамъ оне намастыре све очима видѣти, него ми ихъ препишите (кадъ надѣте) па ми пошлѣте, да имамъ кодъ себе: зашто може бити да ћу ударити одавде преко Далмаціе (знате? као што смо се лани договорили), па ћу овде опет доћи преко Србије и Сриема! — Па за толике труде и фантазіе едва ми благосиљате едну Хлою. Да е Любосава, и мени бы миліе было, али кадъ ніе? Она у арфу ни у китару не зна ни запевати, него зна лепо вести (везти?) и шити, такодѣрѣ и ручакъ готовити; Србски мора научити, и Србске обычае, а може научити и прести и ткати, ако јој устреба. Ово ћу дана почети читати Микалю, потомъ треязычный и Академическій Словаръ (то ми е све Конытаръ набавио). Чесница е описана као што треба, па ніе сама чесница, него и бадняци, Божићъ, свадба, отмица (како се отимаю дѣвојке) Богојављѣніе, задушнице, воскресеніе, Гьургъевданъ Иванъ данъ, вила, вѣштице, вампиръ, стуаћи, врзино коло, Грабанціяши, ранило, ружичало, завѣтине, крстоноше, крсно име, побратимъ, додоле, краљице, Лазарице, коледа и пр. и пр. и т. д. Ко никадъ књиге ніе читао, читаће Србскій Рѣчникъ; али ево луте муке и неволѣ: како ће се печатати? Треба 6000 f. W. W. А

я немам ни 600. Бре немамъ ни 100 фор. него узимљемъ те се ранимъ, већ самъ дужанъ 300 фор. Тако се не живи за вѣру и за народъ! Могу га продати Немцима да га они печатају, али ја за толики мой трудъ да не добијемъ ни крајцаре, него само да намиримъ мое пренумеранте (и то едва). Ел то право? Садъ љу обрнути као Живковићъ (Телемах). — Шта ћемо радити? За име рѣчника не могу вамъ садъ ништа писати, зашто самъ се већ разлутіо.

Ниесамъ дао Арси оне развалине, да измала, него му Ви пишете и препоручите; ја самъ се съ њимъ разговарао о томъ. Он ће то знати врло добро начинити. Дакле *x* изоставите са свимъ? Нека га дѣво носи. Овај Рѣчникъ треба да покаже, како Србљи говоре, а коме се не допадне, онъ нека намъ каже, како бы требало да говоре. —

Ц (а може бити и дѣрвѣ) даћемо изрезати. Ја мислимъ, да е Соларићъ мене питао за онај стариј вашъ Славенскій Словаръ, што га правите јошт' одъ како сте дошли у Карловце? Он пише Кажипутъ къ писменици и езиковнанију (до есени изићиће на светъ). Г. Копытаръ е и ово дана ишао Добровскомъ; не знамо шта ради са Славенскомъ Граматикомъ. Александеръ е здраво; гледаћемо ово дана да га намиримо съ онимъ халынама, што сте ви наручили; до садъ ниесмо могли; Богме нема новаца; него Давидовићъ каже, да ће добити съ Пештанскогъ панагѣура. За шљивовицу чули смо

да иде; вала вам', те велика вала! Него велите: плати па онда вала. Јуче ме молио докторъ Белецкій, да разиштамъ тамо долѣ, може ли се добити добра црнога вина (елфера), и пошто аковъ, него јвите ми то молимъ васъ, да му кажемъ; може бити да има у Опову? Кадъ ћете ми јвити, шта сте профитирали у двору Ча Стевину? Може бити да сте већ и заборавили. — Шта вам' се чини о том' догађају у Србскимъ новинама под числомъ 17. на страни 133.? Ел' да е то Хранисавлѣво масло. Морао е и Румія на то повући? Видите, шта чини завистъ и злоба; ал' нека нека: притиснуто јче све на више скаче. Дайте и ви ваше мнѣніе, какво треба дѣрвѣ да буде; писао самъ о томъ и Соларићу (зашто он све коешта ново прави) и Гд. Гершићу. Дозовите Филина Слѣнца (ако не отишао у Србију) па га запытайте, колико има прикљученія (н. п. кадъ се оженио, докле е путовао, и шта му се знаменито догађало и т. д.), па напишите те нам' пошљите (то особито жели Г. Копытаръ). Врло бы добро было, кадъ бих га могли измоловати с гулама. Ово дана е изашла у Прагу една књижица Чешка подъ именомъ престонародна Србска муза (превод пѣсама); док више добијемо, послаћемо вам' едну.

Поздравите ми любезниѣше Бешеновачкогъ Игумана, Борића и пѣгове домаће.

Вукъ.

ЛИСТИЋИ.

КЊИЖЕВНЕ НОВОСТИ.

— У 136. свесци Народне библиотеке браће Јовановића настављају се „Одабране приповетке Мавра Јокајије“. Довршена је пре свега у тој свесци прича „У старом дворцу“, која је започела у 132. свесци, а даље су увутри још ове приче: „Јордаѣва глава“, „Од деветоро једно“, „Божићна приповетка“ (посрбљена), „Да се мењамо“, „Од три најлепша“, „Шта веле људи“, „Грозна освета“.

С М Е С И Ц Е.

(Еписоде из живота покојнога Листа.) (Наставак.)

5. Кад је Лист год. 1847. био у Одеси, те и тамо, као свугде, са изванредним успехом више концерта дао, чула је и госпођа нека у свом усамљеном старом двору у Волхинији, да је Лист онде, па тек што је разумела, да је „боголики човек“ Жоржа Санда њој тако близу, одмах је наоружала неколицину својих људи па их послала с налогом, да виртуоза до ње доведу, па ма стало што му драго, да ма и само на три дана самог старог двора оживи својим армонијама. Е. али ко би помислио: Лист се не даде ни осолити. Тада госпођа сама уседне помамна хата, па на челу силне своје

чељаді појејди у Одесу. Отишла је онде на концерт па ју је Листова генијална свирка тако очарала, да је одмах изјавила, е је досад само желела, да ванредног тог човека на свом двору дочека, али сад јој мора доћи. Сама га дакле позове и обећа му силно благо. Лист је дабогме благо одбио али није кадар био одолити дражима лепе молилице те се најпосле решио, да пође с њом и да проведе неколико дана на њеном двору. Е, али од три дана буде богме и три месеца. Уметник се за све то време није смео из двора ни маћи, а да га не прати почасна стража; није смео чак ни писати својим пријатељима. Узалуд је умало, узалуд говорио, да се још пре обвезао те да мора овамо и онамо отићи; све бадава; госпођа та није знала ни за какав други закон, до ли за своју вољу. Бог зна, докле би трајало било Листово сузужањство, да се није та господарица, код које није било кеџ-меџ, разболела те браћа њена Листа пропустили да побегне.

6. Шпанолске неке новине донеле су писмо једно из Рима од 24. октобра 1863., у којем о Листу пише ово: „Ономадне је свети отац походио великог уметника на Монтемарију. Славни пијаниста живи ту у доминиканском наместарију, близу цркве, која је сазидана баш на оном месту, где се Константину појавила застава на небу. Више од једног сата слушао

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

је Пије IX., како Лист свира; затим се сав узбуђен дигао, па кад је Лист нице хтео да падне пред-а-њ, загрлио га је папа и кликнуо: „Ти си ми већ овде дао да уживам у небеској музици; како сам сад тебе чуо, боље разумем, шта су хоро-ви анђеоски.“

7. Певац неки у малој једној варошици, отириликe дан хода од Вратиславе, дуго се већ био радовао, како ће Лист доћи у Вратиславу, па је с муком заштедио себи толико новаца да може доспети до Вратиславе и провести онде један дан. Лист дође у Вратиславу а певац се онамо упути пешке па чим је присео, пожури се у књижару, да купи цедуљу за концерт, што ће бити још то вече. На жалост су све цедуље биле већ распродане а певац наш није имао толико у репу, да би могао остати до идућег концерта. Шта ће сад? Мислио је и мислио и најпосле смисли, да оде самом Листу на да од њега замоли цедуљу. Слањени му уметник одговори, да он не сме располагати с цедуљама, али ће га зато отштетити. Донесе се доручак и добра чаша руменике па се метне пред госта. Баш певац донео до усана чашу токајца а уметник удари први акорд. Певцу застаде залагај у устима а чаша му остаде на уснах као прилепљена; чисто се скаменио

па не зна, је ли на небу или на земљи. Нема ту више ништа од доручка; нуди га и нуди Лист, али он ни да се прихвати; зиуо а разрогачио очи па слуша ту свирку, што човеку душу слади. Па кад се онако некако наситио душевно, тада му је тек пријала телесна рана те се онда добро баш наклонио. Лист се још мало забављао с њиме и разабрао, да и патраг мора пешке. Па да би се на путу мало могао заложити, даде му лен бакшиш. Ко ће сад с нашим певцем? Први се пут свог века данас одвезао кући на поштанских колик, слатко свевајући о божанственој свирци ненадмашног уметника.

А Ф О Р И С М И.

(Римски.)

Зашто изгледају ови великани тако велики? Зато, јер их људи мере заједно са подножјем, на ком они стоје. Кенец остаје увек кенец, ма био подигнут високо на брег.

Сенека.

Права вредност богатства је у души онога, који га има; богатство је добро за оног, који га на добро употребљује, а зло је за оног, који се њим зло служи.

Теренције.

Чувај сам себе.

Дионисије Катон.

И з ј а в а.

У 32. броју мога листа у месечном прегледу периодичне књижевности српске и хрватске за месец јули о. г. регистровано је, да је „Јавор“ у свом 30. броју о. г. донео песму једну, која је пре четир године у истом листу угледала света. На то је уредник „Јавора“ у 33. броју свога листа, правдајући се, мимогред буди речено, одиста највише те бацајући сву кривицу те автомистификације на — старост свог листа, своју преокупираност и насртљивост штампарског шегрта, нашао за нужно, додирнути ствар једну, која се управо мене и не тиче, али би у онаквом облику, како ју тумачи уредник „Јавора“, а пред публиком, која не зна право стање ствари, кадра била бацити сенку на моју част. Спомиње наиме уредник „Јавора“, како је „Стражилово“ лане својим претплатницима остало дужно седам бројева а у отштету им давало књигу, које су садржај претплатници исте године у листу већ имали. „Стражилово“ је наиме лане месеца новембра престало излазити са истог разлога, са којег је и „Јавор“ године 1876. престао месеца септембра, наиме са тога, што није имало довољно претплатника, да се одржи. А месеца новембра лањске године ја већ нисам више био уредник листу, јер сам уредништво још месеца јулија предао Милану Савићу. Мене дакле не би могао теретити никакав прекор, све да је лањска дружина око „Стражилова“ и учинила према претплатницима штогод, што би се морало осудити. Но ја знам, а зна и уредник „Јавора“, да дружина никоме није *натуривала* своје издање, него је оставила претплатницима слободан избор, или новце или књигу. Ту држим, да о каквом *ирљавом* послу, како би уредник „Јавора“ то да карактерише, не може бити ни разговора. А зимус сам ја од дружине примио власништво листа под условом, да претплатнике, који наново желе лист држати, а за лањску су годину преплатили, отштетим тиме, што ћу им сувишак урачунати у ову годину. То је тако и било. Но кад ме при свем том уредник „Јавора“ као да хоће да сумњичи, да су ми у том послу руке нечисте, то га овим јавно позивљем, да и *једним само позитивним доказом докаже, да сам и један само новчић којем своје претплатнику закинуо*. Није ли пак то у стању, то изјављујем, да је уредник „Јавора“ у мојим очима оно, што и свака проста језична пиљарица, која је кадра онако насумце без и најмањег реалног основа окаљати туђ образ и туђе поштење а да и не порумени од стида и срама.

Јован Грчић.

САДРЖАЈ: Светковина Ладе. Песма од Војислава. — Невин страдао Црница из босанског живота. Написао Ст. Калуђерчић. — Записи. Од Ј. П. Н. — Црнице угљеном. Од Хенрика Шенкјевича. С пољског превео Рајко. — Девети дан. Путничка успомена. Од Л. Томановића. (Наставак.) — *Memento juvat*. Од др. Јов. Туромана. — Књижевност. Оцене и прикази. Шест приповедака Л. К. Лазаревића. Оцена П. Адамова. — Листак. Писма Вука Стеф. Караџића Лукијану Мушицком. Износи на јавност Миливоје К. Бранковић. IX. — Листаћи. Књижевне новости. — Смесице. — Афорисми. — Изјава.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 фор. 50 новч. на по године, 1 фор. 25 новч. на четврт године. За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 фор. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а преплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад.